

Miroslava Trajkovski

NIKO I NIŠTA: O ZNAČENJU NEGATIVNIH NEODREĐENIH ZAMENICA¹

APSTRAKT: u tekstu se bavim komparacijom upotrebe negativnih neodređenih zamenica u jezicima koji imaju i onim jezicima koji nemaju dvostruku negaciju. U jezicima sa dvostrukom negacijom preovlađuje referencijalna, dok u jezicima bez dvostruke negacije preovlađuje kvantifikaciona upotreba. Dvostruka negacija se često smatra da je u neskladu sa shvatanjem kvantifikacije u standardnoj logici. Pokazujem da jezici u kojima se neodređene negativne zamenice upotrebljavaju referencijalno nisu logički slabiji od jezika u kojima to nije slučaj. Štaviše, pokazujem da jezici sa dvostrukom negacijom na nivou gramatike jasno distingviraju između referencijalne i kvantifikacione upotrebe negativnih neodređenih zamenica, što u startu sprečava da referencijalna upotreba ovakvih zamenica bude shvaćena kao referiranje na neentitete.

KLJUČNE REČI: Niko, ništa, nobody, nothing, referencijalna i kvantifikaciona upotreba.

Uvod

U okviru savremene analitičke teorije značenja gotovo da ne postoji zainteresovanost za fenomen dvostruke negacije koja je, recimo, karakteristična za srpski jezik, a logički je, na primer, zabranjena u engleskom jeziku – štaviše korišćenje dvostruke negacije se vezuje za klasne razlike i ukazuje na niži stepen obrazovanja. U engleskom se kaže “Tom saw nobody” a u srpskom “Tom nije video nikog”, kao i “Tom saw nothing”, a u srpskom “Tom nije video ništa”. Logičko razumevanje negacije u standardnoj predikatskoj logici jeste da je negacija predikata isto što i negacija rečenice. To u osnovi znači da je negacija spoljašnja negacija – ona je operator koji se odnosi na ceo iskaz. Reći da Tom nije stručan isto je što i reći da nije istina da je Tom stručan. Pored toga, u standardnoj predikatskoj logici se ne pravi razlika između rečenica „Tom

¹ Članak je nastao u okviru projekta „Logičko-epistemološki osnovi nauke i metafizike” (evidencioni broj 179067) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

nije stručan“ i „Tom je nestručan“, ova bi razlika bila čisto stilske, ne logičke prirode. Ili na engleskom: „Tom is not professional“ je, u logičkom smislu, isto što i „Tom is unprofessional“. Nema razlike između spoljašnje i unutrašnje negacije.

Kada se na engleskom kaže „Tom did not see a thing“ to je isto što i „Tom did see nothing“. Kako je rečenica „Tom did not see a thing“ isto što i „It is not true that Tom saw a thing“, dobijamo da se rečenica „Tom did see nothing“ analizira kao „It is not true that Tom saw a thing“. U srpskom nije moguće doslovno prevesti „Tom did see nothing“, mora se reći „Tom nije video ništa.“ Dakle, osim negacije koja se odražava u javljanju negativne neodređene zamenice „ništa“, negiran je i predikat „videti“. Tehnički govoreći, pošto je “nothing” negacija kvantifikatora “something” koji je predikat drugog reda, izgleda kao da su u srpskom negirana dva predikata: i predikat prvog i predikat drugog reda, dok je u engleskom negiran samo predikat drugog reda. Ako je negacija predikata negacija rečenice, čini se da dve negacije koje se javljaju u srpskom daju afirmaciju, i da se tako, posmatrano iz ugla logičke analize, ovakvim rečenicama izriče suprotno od onoga što se želelo tvrditi. Zato se „Tom nije video ništa“ ne može doslovno prevesti na engleski tako što bi se reklo „Tom did not see nothing“. Pogledajmo to detaljnije.

„Tom did not see nothing“ bi trebalo analizirati kao: „’Tom saw nothing’ is not true“. To jest kao: „’There is no x such that Tom saw it’ is not true“. Formalno: $\neg(\neg\exists x(\text{Tom saw } x))$, što se svodi na: $\exists x(\text{Tom saw } x)$. Na taj način doslovnim prevodom dobijamo da smo umesto da kažemo da Tom nije video ništa, kazali da je Tom video nešto. Isto razmatranje važi i za rečenicu „Tom nije video nikoga“ koja se ne može prevesti kao „Tom did not see nobody“. Naime negacija koja se javlja u „nobody“ je, takođe, negacija predikata, pa je u krajnjem ishodu predikat negiran dva puta, što znači da je i rečenica negirana dva puta, to znači da nije negirana uopšte.

U radu ću pokazivati da ovakvo vrednovanje dva jezika, onog koji ima i onog koji nema dvostruku negaciju nije opravdano. Radi se o tome da se termini *niko* i *ništa* ponašaju drugačije od *nobody* i *nothing*. *Niko* i *ništa* se upotrebljavaju referencijalno dok se *nobody* i *nothing* upotrebljavaju kvantifikaciono. Kada se kaže da se *niko* i *ništa* upotrebljavaju referencijalno stiče se utisak da se tvrdi kako se ovim terminima referira na nešto čega nema, i da je stoga, rekli bi kritičari, u jezicima sa dvostrukom negacijom loša kvantifikacija zamenjena lošom metafizikom nepostojećih objekata. Važno je stoga naglasiti da govoriti o referencijalnoj upotrebi nekog termina samo znači da se taj termin ponaša kao singularni termin, ne znači tvrditi da postoji njegov referent. Smatrajući da jezici koji sadrže dvostruku negaciju nisu opterećeni ni lošom logikom ni lošom metafizikom, nastojaću da iznesem argumente kojima se odbacuju ovakve negativne implikacije o prirodi jezika sa dvostrukom negacijom. Iako će moji argumenti biti bazirani na logičkim i teorijsko značenjskim analizama, verujem da je primereno da na samom početku iznesem i jedno viđenje u okviru lingvistike koje nas upozorava i na prirodu pristrasnosti koja je u pozadini negativnog gledanja na jezike sa dvostrukom negacijom.

„Na primer, u klasičnoj logici i normativnoj lingvistici, opšte je prihvaćeno da dve negacije u istoj rečenici jedna drugu potiru. U mnogim zapadnoevropskim jezicima, primeri poput (a) se smatraju nelogičnim jer sadrže dve negacije.

- a. I don't talk to nobody.
- b. I talk to nobody.

Ispostavlja se međutim, da su 'ispravne' rečenice poput (b), kros-lingvistički, izuzetak, a ne pravilo. U uzorku od 40 jezika² koji sam koristio samo se u pet jezika upotrebljavaju rečenice tipa (b), većina jezika koristi konstrukcije koje su proglašene nelogičnim od strane zapadnih lingvista i logičara. ...Stoga je zaključak da je (a) nelogično, tužan rezultat intelektualne dominacije i eurocentričnog stava zapadnoevropskih teoretičara i uticaja logike na formalnu lingvistiku.³

Frege je kritikovao Huserla što je pokušavao da oblikuje logiku u skladu sa običnim jezikom. U pismu Huserlu Frege kaže: „Ne može biti zadatak logike da sledi jezik i da otkriva ono što se nalazi u jezičkom izrazu. Svako ko želi da nauči logiku iz jezika nalik je odraslom koji hoće da nauči kako da misli od deteta.”⁴ Ipak, Frege nije konzistentan – on svoju semantičku distinkciju između objekta i pojma zasniva na različitim funkcijama određenog i neodređenog člana, što su lingvistički elementi vezani samo za neke jezike. Frege („Über Begriff und Gegenstand“ 1892) tvrdi da razlika između pojma i objekta važi apsolutno,⁵ za šta Beno Keri (Benno Kerry) iznosi oštromni protivprimer „Der Begriff 'Pferd' ist ein leicht gewinnbarer Begriff“ („Pojam 'konj' je lako shvatljiv pojam“) navodeći Frege da u svom odgovoru insistira na gledištu da određeni član, u ovom slučaju „der“ priključen opisu od njega stvara ime.⁶ Na ovaj način je Frege, pozivajući se na običan jezik, argumentovao u prilog referencijalne upotrebe određenih deskripcija.

U radu ću se baviti referencijalnom upotrebom negativnih neodređenih zamenica i pokazivaću da ona nije nelogična niti da zahteva slabljenje standardne logike. Naprotiv, pokazivaću da zahteva jačanje uslova za to šta je logička istina u skladu sa tezom koju su postavljali poljski logički, a to je da istine logike ne mogu biti egzistencijalne već da su uvek univerzalne.⁷

2 Radi se o slučajnom uzorku.

3 Pieter Johannes Kahrel, *Aspects of Negation*, Doctoral Dissertation, University of Amsterdam, Amsterdam, 1996, 8-9.

4 J. N. Mohanty, *Husserl and Frege*, Indiana University Press, Bloomington, 1982, 123.

5 G. Frege, „O pojmu i predmetu“, u *Osnove aritmetike i drugi spisi*, Kruzak, Zagreb, 1995, 196.

6 *Ibid.*

7 Cf. C. J. F. Williams, *What is Existence?* Clarendon Press, Oxford, 1981, 279.

I. Dvostruka negacija

Važno je naglasiti da to što je „u klasičnoj logici i normativnoj lingvistici, opšte prihvaćeno da dve negacije u istoj rečenici jedna drugu potiru“ nije sporno. U najopštijem obliku ovaj zakon je korobiran u jezicima i sa i bez dvostruke negacije.⁸ Naime kada se u engleskom, koji nije jezik sa dvostrukom negacijom, kaže: „He is not unhappy“ to se doslovno može prevesti na srpski koji je jezik sa dvostrukom negacijom: „On nije nesrećan“. Ova dva iskaza imaju iste istinosne uslove kao „He is happy“ i „On je srećan“, a razlike se tiču stila ili komunikacijske namere. Dakle, iskaz sa dve negacije u jezicima u kojima dve negacije uvek daju afirmaciju (nazovimo ovakve jezike afirmativnim i označimo ih sa A), može biti doslovno i *salva veritate* preveden na iskaz u jeziku u kom neke višestruke negacije daju negaciju (ove jezike nazivamo jezicima sa dvostrukom negacijom, označimo ih stoga sa N). Ovo važi i ako se radi o više negacija. Na primer „He is not unhappy and unorganized“ koje se prevodi kao „On nije nesrećan i neorganizovan“. Tako se može reći:

(*) Iskaz sa dve ili više negacija u jeziku A, može biti doslovno i *salva veritate* preveden na iskaz u jeziku N.

Međutim, (*) ne važi generalno jer videli smo ne mogu se svi iskazi sa dve ili više negacija u jeziku A, doslovno i *salva veritate* prevesti na iskaze u jeziku N.

Pre svega, (*) ne važi za negativne neodređene zamenice kao što su „nobody“ i „nothing“. U jeziku A recimo iskaz „This is not nothing“ ima isti istinosni uslov kao „This is something“ dok u jeziku N, iskaz „To nije ništa“ nema isti istinosni uslov kao „To je nešto“.

Kada se kaže da jezik ima dvostruku negaciju pod tim se podrazumeva da postoje slučajevi kada dve negacije ne rezultiraju afirmacijom već zadržavaju negativnu vrednost. U jezicima koji nemaju dvostruku negaciju dve negacije uvek rezultiraju afirmacijom.

S obzirom na prethodna razmatranja jasno je da razlika između jezika A i N nije u broju negacija, to jest da nije ključno da se radi o dvostrukoj ili, bolje reći, ponavljanoj negaciji već da je reč o nečem drugom. Pošto razlika između A i N jezika nastupa u slučaju negativnih neodređenih zamenica, razlika između ovih jezika nije u shvatanju logičkih pravila već u shvatanju ove vrste zamenica. Naravno, ovo poslednje se može dovesti u pitanje jer se negativne neodređene zamenice u jezicima A upotrebljavaju kao kvantifikatori u predikatskoj logici, pa se može smatrati da se u jezicima N pogrešno shvata kvantifikacija.

Analizirali smo ranije rečenicu „Tom did not see a thing“ (što je rečenica jezika A) i rekli da je to je isto što i „Tom did see nothing“. Pošto je prva rečenica isto što i „It is not true that Tom saw a thing“, dobijamo da se rečenica „Tom did see nothing“

8 Otto Jespersen, *Negation in English and Other Languages*, København, 1917, 62-63.

analizira kao „It is not true that Tom saw a thing“, naime kao: „It is not true that there is an x and Tom saw it“. Pošto se „there is an x “ formalno predstavlja kao „ $\exists x$ “, dobijamo da se „It is not true that there is an x and Tom saw it“ formalno predstavlja kao: $\neg\exists x(\text{Tom saw } x)$.

Zaključimo: „Tom saw nothing“ se formalno predstavlja kao $\neg\exists x(\text{Tom saw } x)$.

Dalje, „Tom saw something“ se analizira kao „There is an x and Tom saw it,“ što se formalno predstavlja kao: $\exists x(\text{Tom saw } x)$.

Izgleda da su „Tom saw nothing“ i „Tom saw something“ kontradiktorni i u svojim formalnim zapisima.

Rečenica „Tom saw something“ se na jezik N prevodi kao „Tom je video nešto“, što odgovara formalnom zapisu $\exists x(\text{Tom saw } x)$. Međutim rečenica „Tom saw nothing“ se na jezik N prevodi kao „Tom nije video ništa“, što bi, ako bi se negacija ispred predikata „videti“ shvatala kao negacija celog iskaza, davalo formalni zapis $\neg(\neg\exists x(\text{Tom je video } x))$. Tako se dobija da logičko shvatanje negacije predikata i logičko shvatanje kvantifikacije daju da se „Tom nije video ništa“ svodi na $\exists x(\text{Tom je video } x)$, naime na „Tom je video nešto“. Čini se tako da se u jezicima N neadekvatno shvata ili kvantifikacija ili negacija ili oba. Pokazivaću da to što je u jezicima N referencijalna upotreba negativnih neodređenih zamenica preovlađujuća ne pokazuje da se u ovim jezicima kvantifikacija i negacija upotrebljavaju u neskladu sa zakonima standardne logike. Zatim ću predstaviti jednu analizu koja pokazuje da se u jezicima A takođe javlja referencijalna upotreba negativnih neodređenih zamenica. Radi se o pokušaju da se filozofsko-logički analizira referencijalna upotreba *nobody* i *nothing* u engleskom jeziku, koji su preduzeli Aleks Oliver (Alex Oliver) i Timoti Smajli (Timothy Smiley) u tekstu „Zilch“ koji je 2013. godine objavljen u časopisu *Analysis*.⁹ *Zilch* je reč koja se koristi u engleskom jeziku u značenju “nothing”, a Oliver i Smajli ovaj termin uvode da označe referencijalnu upotrebu neodređenih negativnih zamenica. Argumentujem da fenomen *zilcha* nije kontingentna pojava već se može dovesti u vezu sa negiranjem teze da egzistencijalni iskazi mogu biti istine logike.

II. Referencijalna upotreba negativnih neodređenih zamenica u jezicima N

Uporedimo relevantne iskaze u nekom jeziku N sa njihovim doslovnim prevodima na neki jezik A. Uzmimo:

- (N1) „Nema knjiga na stolu“, i
- (N2) „Nijedna knjiga nije na stolu“.

Iskaz (N1) se bez problema doslovno i *salva veritate* prevodi u

9 A. Oliver & T. Smiley, “Zilch”, *Analysis*, Vol. 73, Issue 4, 2013.

(A1) „No book is on the table“.

Iskaz (N1) se formalno analizira kao $\neg\exists x(x \text{ je knjiga i } x \text{ je na stolu})$; iskaz (A1) se formalno predstavlja kao $\neg\exists x(x \text{ is a book and } x \text{ is on the table})$. Ako uvedemo predikat „K“ da označava osobinu „biti knjiga“ i „T“ da označava osobinu „biti na stolu“ videćemo da se oba iskaza formalno predstavljaju kao $\neg\exists x(Kx \text{ i } Tx)$.

Stvari stoje drugačije sa iskazom (N2), ako „nijedna knjiga“ prevedemo sa „no book“ dobićemo:

(A2) „No book is not on the table“.

Formalna analiza ovog iskaza bi bila: Nije istinit iskaz „No book is on the table“ – očigledno se dobija suprotnost od onoga što se želi reći. Naime, dobija se: nije istinito $\neg\exists x(Kx \text{ i } Tx)$.

Međutim, nesporno je da u jeziku N postoji doslovni *salva veritate* prevod rečenice koja sadrži kvantifikaciju i negaciju. N1 je takav prevod od A1. To znači da jezik N i jezik A dele shvatanje logičke kvantifikacije i negacije - razlika nastaje negde drugde.

Da bismo videli gde nastaje razlika, pogledajmo sledeće rečenice u jeziku N:

(N3) „Nema stvari na stolu“, i

(N4) „Nijedna stvar nije na stolu“.

Kako je reći „nijedna stvar“ isto što i reći „ništa“, rečenica (N4) je istoznačna sa:

(N5) „Ništa nije na stolu“.

Kao što se „nema knjiga“ prevodi sa „no book“, isto se i „nema stvari“ prevodi kao „no_thing“¹⁰. Tako, rečenica (N3) ima doslovni i *salva veritate* prevod na jezik A, to je:

(A3) „No_thing is on the table“.

Ako za predikat „biti stvar“ uvedemo oznaku „S“ dobićemo formulu: $\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx)$.

Stvari stoje drugačije sa iskazom (N4), što se prenosi na iskaz (N5).

Ako „nijedna stvar“ prevedemo sa „no_thing“, dobijamo:

(A4) „No_thing is not on the table“.

10 Opredila sam se da odvojeno “no thing” koje je analogno sa “no book” bude zapisano kao “no_thing”, jer je prilikom pripreme za štampu, i pored sve revnosti učesnika u ovom postupku, moguće da dođe do slučajnog spajanja čime bi se izgubio nameravani smisao.

Ako „ništa“ prevedemo sa „nothing“, dobijamo:

(A5) „Nothing is not on the table“.

Logička analiza iskaza (A4) je: Nije istinit iskaz „No_thing is on the table“.

Analiza iskaza (A5) je: Nije istinit iskaz „Nothing is on the table“.

Očigledno se dobija suprotnost od onoga što se želi reći. To jest: nije istina $\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx)$.

Uporedimo relevantne parove iskaza (N3, A3) i (N5, A5). Iskaz (A3) je doslovni i *salva veritate* prevod iskaza (N3). Iskaz (A5) jeste doslovni ali nije *salva veritate* prevod iskaza (N5).

Iskazi (N3) i (N5) su ekvivalentni, oba se analiziraju kao: $\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx)$.

Iskazi (A3) i (A5) su kontradiktorni. Iskaz (A3) se analizira kao: $\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx)$. Iskaz (A5) je ekvivalentan iskazu $\exists x(Sx \text{ i } Tx)$.

Pogledajmo šta dovodi do ovih kontradiktornosti. „Nema stvari“ i „ništa“ nisu sinonimni. Dok „no_thing“ i „nothing“ jesu. „No_thing“ jeste doslovni prevod od „nema stvari“, i „nothing“ jeste doslovni prevod od „ništa“. „Ništa“ u jezicima N ima referencijalnu upotrebu, dok „nothing“ u jezicima A gotovo uvek ima kvantifikacionu upotrebu. Postoji mali broj izuzetaka o čijom prirodi će biti reči u narednom odeljku.

Jednostavno, to što su u jeziku A „no_thing“ i „nothing“ asimilirani tako da imaju jedinstveno kvantifikacijsko čitanje, ne znači da se u jezicima N krše logička pravila. Upravo ta činjenica čini komparaciju jezika N i A interesantnom pošto nam može otkriti o kojim se razlozima za ovu ekonomičnost radi u jezicima A, jer asimilacija jeste neka vrsta ekonomičnosti. Isto tako, ova komparacija nam može rasvetliti šta je u pozadini neodustajanja od dvostruke negacije u jezicima N.

III. Referencijalna upotreba negativnih neodređenih zamenica u jezicima A

Rečenice (N5) „Ništa nije na stolu“ i (A5) „Nothing is not on the table“ se razlikuju u tome što je „ništa“ u (N5) upotrebjeno referencijalno, dok je „nothing“ u (A5) upotrebjeno kvantifikaciono. Pogledajmo zašto je ovo slučaj. Rečenica (A5) se ispravno formalno zapisuje kao $\neg(\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx))$, to jest kao $\exists x(Sx \text{ i } Tx)$. Poslednji zapis znači da je nešto na stolu tako da ne može biti zapis rečenice (N5). Ispravni zapis rečenice (N5) jeste $\neg\exists x(Sx \text{ i } Tx)$. Poslednjem formalnom zapisu odgovara A rečenica:

(A6) „Nothing is on the table.“

Doslovni prevod na jezik N rečenice (A6) glasi:

(N6) „Ništa je na stolu.“

Rečenica (N6) je besmislena i negramatička.

Rečenice (N5) i (A6) predstavljaju negacije tvrdnje da ima nečeg na stolu, to jest rečenica:

(N7) „Nešto je na stolu“, i

(A7) „Something is on the table.“

U (N7) i (A7) se javlja kvantifikator „ $\exists x$ “ koji se na srpskom izražava kao „nešto“ a u engleskom kao „something“. Tako, rečenice (N7) i (A7) imaju istovetan formalni zapis $\exists x(Sx \text{ i } Tx)$. Njihove negacije su rečenice (N5) i (A6) iz kojih se jasno vidi da „ništa“ za razliku od „nothing“ nije negacija kvantifikatora „nešto“. Time pojašnjavamo zašto „ništa“ ima referencijalnu, a „nothing“ ima kvantifikacionu upotrebu.

Kada se govori o dvostrukoj negaciji i referencijalnoj upotrebi engleskog „nobody“ ili „nothing“ često se citira Luis Kerol (Lewis Carroll).

Iz *S one strane ogledala*:

„Just look along the road, and tell me if you can see either of them.”

‘I see nobody on the road,’ said Alice.

‘I only wish *I* had such eyes,’ the King remarked in a fretful tone. ‘To be able to see Nobody! And at that distance, too!’¹¹

Prevedeno na srpski:

“Baci pogled na put i reci mi ima li koga na vidiku.”

‘Nikoga’, odgovorila je Alisa.

‘Da bar imam takve oči’, kazao je Kralj, pa da i ja mogu da vidim Nikoga! I to na daljinu, svakako!’¹²

Zatim:

„Who did you pass on the road?’ the King went on, holding out his hand to the Messenger for some more hay.

‘Nobody,’ said the Messenger.

‘Quite right,’ said the King: ‘this young lady saw him too. So of course Nobody walks slower than you.’

‘I do my best,’ the Messenger said in a sulky tone. ‘I’m sure nobody walks much faster than I do!’

‘He can’t do that,’ said the King, ‘or else he’d have been here first.’¹³

Prevedeno na srpski:

11 Lewis Carroll, *Through the looking glass*, u *The Complete Works*, 89-90.

12 Luis Kerol, *S one strane ogledala*, (prevod Vesna Popović), Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2013, 127.

13 Lewis Carroll, *Through the looking glass*, u *The Complete Works*, 92.

„Koga si mimoišao na putu”, pitao ga je Kralj.
 „Nikoga”, odgovori ovaj.
 „Apsolutno tačno!” složio se Kralj. „I ova mlada dama videla je Nikoga.”¹⁴
 „Tako da naravno, Niko hoda sporije od tebe.”
 „Dajem sve od sebe,” glasnik reče mrzovoljnim tonom. „Siguran sam da Niko hoda mnogo brže nego ja!”
 „To on ne može,” reče kralj, „inače bi stigao ovde prvi.”¹⁵
 Iz *Alise u Zemlji čuda*:
 „Take some more tea,” the March Hare said to Alice, very earnestly.
 “I’ve had nothing yet,” Alice replied in an offended tone: “so I ca’n’t take more.”
 “You mean you ca’n’t take less,” said the Hatter: “it’s very easy to take more than nothing.”¹⁶

U prevodu na srpski:

„Sipaj još malo čaja”, reče joj Martovski Zec.
 „Ne mogu da sipam još malo čaja kad ga uopšte nisam nisam sipala!”, primeti Alisa.
 „Misliš da ne možeš da uzmeš manje?”, reče Zec. „Lakše je uzeti još nego nimalo.”¹⁷
 Izdvajam i mesto sa dvostrukom negacijom:

„Why, she,” said the Gryphon. „It’s all her fancy, that: they never executes nobody, you know. Come on!”¹⁸

Oliver i Smajli se pozivaju na Kerola i ističu kako se “nothing” ne upotrebljava uvek kao kvantifikator, da u običnom engleskom jeziku ima i referencijalnu upotrebu. Kada karakter Luisa Kerola kaže:

A8 “It is very easy to take more than nothing”,

“nothing” treba da bude shvaćeno kao singularni termin. Naime, ako analiziramo značenje ove rečenice kao da je „nothing“ kvantifikacijsko, dobijamo:

A9 „There is no thing which it is easy to take more than”, koje prevedeno na N, glasi:

14 Luis Kerol, *One strane ogledala*, (prevod Vesna Popović), Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2013, 127.

15 Moj doslovni prevod, izostavljen je u prevodu koji je naveden u fusnoti 13.

16 Lewis Carroll, *Alice’s adventures in Wonderland*, u *The Complete Works*, 36.

17 Luis Kerol, *Alisa u Zemlji čuda*, (prevod Vesna Popović), Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2013, 51.

18 Lewis Carroll, *Alice’s adventures in Wonderland*, u *The Complete Works*, 46.

N9: „Nema stvari od koje je lako uzeti više“, vidimo da rečenice A9 i N9 očigledno ne prenose intendirani smisao rečenice A8, koja bi prevedena na N, trebalo da glasi:

N8: „Lakše je uzeti još nego nimalo.“¹⁹

Smisao rečenice A8 je da je vrlo lako uzeti više od ničega. To je:

A10 “It is easy to take more than the thing that is nothing.” Doslovno na jeziku N:

N10 „Lako je uzeti više od stvari koja je ništa.“

Oliver i Smajli uočavaju da se u A8 radi o referencijalnom „nothing“. Oni uvode „zilch“ kao referencijalno „nothing“ ili „nobody“ i ispituju kakva bi logika stajala u pozadini ovakve upotrebe. Termin *t* je *zilch* akko *t* je prazno.²⁰ Za formalno definisanje *zilcha* jedna mogućnost je “ $\neg x \rightarrow \exists y x=y$ ”. Oliver i Smajli odbacuju ovu mogućnost jer ona uključuje jaki identitet dok oni tvrde da se praznim terminima mogu pripisivati samo slabi predikati. Na primer, kažu oni, istinito je *the king of France is zilch* kao i *the queen of France is zilch*, ali nije istinito *the king of France is the queen of France*. Tačnije, to nije istinito ako se “is” tretira kao jak identitet, ali jeste istinito ako se tretira kao slabi identitet. Naime, u identitetima kao što je *the king of France is zilch*, “is” je slaba relacija identiteta. Kao slabo “is” Oliver i Smajli predlažu “nije različito od”.²¹ Tako je slab identitet odsustvo razlike, Oliver i Smajli ga simbolički predstavljaju kao “ \equiv ”. Pošto nema razlike između dva prazna termina sledi da je rečenica *the king of France \equiv the queen of France* istinita. Slab identitet se izražava predikatom “nije različit od” i predstavlja specijalni slučaj slabih predikata. “Jednomesni predikat *F* je jak ako je analitički istinito da je *Fa* lažno uvek kada je termin *a* prazan; u suprotnom je slab.”²² Kao primere jakih predikata Oliver i Smajli navode “see”, “pass” and “walk”, kao slabe navode “is not there at all”, “does not exist”.²³ Primitimo da su kao primeri slabih predikata dati negativni predikati. Primitimo takođe da Oliver i Smajli ne uvode unutrašnju negaciju, što znači da su rečenice sa slabim predikatima ekvivalentne negativnim rečenicama sa odgovarajućim jakim predikatima. U skladu s tim Oliver i Smajli tvrde da “svaki jak predikat ima svoj kontradiktorni slab predikat.”²⁴

19 Luis Kerol, *Alisa u zemlji čuda*, Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2013, 51.

20 Oliver & Smiley, *op. cit.*, 602-603.

21 *Ibid.*, 602.

22 *Ibid.*

23 *Ibid.*

24 *Ibid.*

IV Referencijalna upotreba neodređenih negativnih zamenica i istine logike

Kuper Lengford (Cooper Langford) iznosi ubedljiv argument zašto singularni iskazi poput “Ludvig je lep” nemaju prave kontradikcije. Uopšteno, singularni iskazi fa i $\neg fa$ nisu prave kontradikcije.²⁵ Argumentovaću da ova tvrdnja implicira mogućnost *zilcha*. Argument koji iznosi Lengford bazira se na tvrdnji da egzistencijalni iskaz $\exists x(fx \vee \neg fx)$ nije istina logike.

Lengford smatra da singularni iskazi fa i $\neg fa$ nisu prave kontradikcije jer imaju zajednički kontingentnu posledicu. Uzmimo da iskazi p_1 i p_2 , svaki ponaosob povlači za sobom jedan isti kontingentni iskaz c . Tada, pošto je c kontingentno, moguće je za njegovu negaciju $\neg c$ da bude istinita. Pošto $\neg c$ povlači $\neg p_1$, i $\neg c$ povlači $\neg p_2$, kada je $\neg c$ istinito, sledi da su i $\neg p_1$ i $\neg p_2$ istiniti, sledi da su i p_1 i p_2 lažni. Dakle, p_1 i p_2 nisu kontradikcije pošto su iskazi p_1 i p_2 kontradikcije ako ne mogu istovremeno biti ni istiniti, niti istovremeno biti lažni. Vratimo se singularnim iskazima. Singularni iskaz fa , prema pravilu uvođenja disjunkcije, povlači za sobom iskaz $fa \vee \neg fa$, koji zatim povlači za sobom $\exists x(fx \vee \neg fx)$, prema pravilu egzistencijalne generalizacije. Prema istim pravilima, $\neg fa$ povlači za sobom iskaz $\neg fa \vee fa$, koji zatim povlači $\exists x(\neg fx \vee fx)$. Ako iskaz $\exists x(fx \vee \neg fx)$ nije istina logike, iskazi fa i $\neg fa$ imaju zajednički kontingentnu posledicu $\exists x(fx \vee \neg fx)$. Dakle, fa i $\neg fa$ nisu prave kontradikcije.

Poljski su logičari tvrdili da egzistencijalni iskazi nisu istine logike.²⁶ Oni su razlikovali teze kalkulusa od istinitih iskaza koji su im logički ekvivalentni. Teze logike imaju formu univerzalnih iskaza pri čemu je univerzalni kvantifikator primitivan; teze logike nisu sheme kao što je to slučaj u raselovskoj logici. Egzistencijalni iskaz $\exists xFx$ se definiše kao negativni iskaz $\neg \forall x \neg Fx$ koji se shvata kao odbacivanje teze, a ne kao teza.²⁷ Stoga, iskaz $\exists x(fx \vee \neg fx)$, za razliku od iskaza $\forall x(fx \vee \neg fx)$, ne može biti teza (istina) logike. Iskaz $\exists x(fx \vee \neg fx)$ predstavlja odbacivanje iskaza $\forall x \neg (fx \vee \neg fx)$.

Ako $\exists x(fx \vee \neg fx)$ nije istina logike, on je kontingentan što znači da može biti lažan, što implicira da ima nekog a takvog da su i fa i $\neg fa$ lažni.

Kako je ovo moguće? Za unutrašnju negaciju, odgovor je trivijalan. Na primer oba iskaza i “Mr. Smith je racionalan broj” i “Mr. Smith je iracionalan broj” su lažna naprosto jer nijedan od predikata iz ovih iskaza ne može biti primenjen na Mr. Smitha. U slučaju spoljašnje negacije, koju ovde razmatramo, stvari su drugačije. Čini se da su tada “Mr. Smith je racionalni broj” i “Mr. Smith nije racionalni broj” kontradiktorni iskazi. Ipak, oni imaju zajedničku posledicu, naime oba povlače za sobom iskaz $\exists x(fx \vee \neg fx)$. To znači da je moguće da fa i $\neg fa$ budu istovremeno lažni. Pitanje je kako? Očigledan odgovor je: oba su lažna kada nema a -a, kada je a *zilch*. Oba iskaza i “Zilch je racional-

25 Cooper Langford, “Singular Propositions”, *Mind*, 1928, 74.

26 Cf. C. J. F. Williams, *What is Existence?* Clarendon Press, Oxford, 1981, 279.

27 *Ibid.*

ni broj” i “Zilch nije racionalni broj” su lažna. Čini se da *zilch* nije samo kontingentni fenomen običnog jezika već da je posledica negiranja da egzistencijalni iskazi mogu predstavljati istine logike. Tačnije, na referencijalnu upotrebu neodređenih negativnih zamenica ne treba gledati kao na kontingentni fenomen nekih jezika, već kao na jezičku upotrebu kroz koju se reflektuje prirodno viđenje logičkih istina kao univerzalnih, a ne egzistencijalnih tvrdnji. Problemi nastaju ne usled same referencijalne upotrebe neodređenih negativnih zamenica, već usled njihove pogrešne upotrebe – naime referencijalna upotreba ovih zamenica traži drugačije pripisivanje predikata. To jest, uz njih mogu stajati samo negativni predikati. To je razlog zašto su u jezicima N, rečenice

N11 “Niko hoda sporije od tebe“ i

N12 „Niko hoda brže od mene!“

potpuno besmislene.

Za razliku od svojih pandana u jeziku A

A11 „Nobody walks slower than you“ i

A12 „Nobody walks faster than I do!“,

rečenice N11 i N12, nisu gramatički ispravne rečenice. Njih naprosto zabranjuje gramatika, a ne logika.

Analizirajmo A11 i A12 nezavisno od komunikacijske namere Luisa Kerola. U A11 i

A12 je „nobody“ ima kvantifikacionu upotrebu i govorniku A jezika ne zvuče besmisleno, dok govornicima N jezika njihovi doslovni prevodi, N11 i N12, zvuče besmisleno.

Tačno je da je govornicima jezika N potrebno vreme da se naviknu na preovlađujuću kvantifikacionu upotrebu negativnih neodređenih zamenica u jezicima A, kao što to važi i u obrnutom slučaju: govornicima jezika A je potrebno vreme da se priviknu na preovlađujuću referencijalnu upotrebu negativnih neodređenih zamenica u jezicima N.

Zato se u jezicima N, rečenice poput A11 i A12 obično prevode u duhu referencijalne upotrebe negativne neodređene zamenice, to jest uz pomoć „niko“. Dodajmo ovim prevodima prefiks R:

RN11 „Niko ne hoda sporije od tebe,“ i

RN12 „Niko ne hoda brže od mene“.

Ali rečenice tipa A11 i A12 se mogu ispravno prevesti i u duhu kvantifikacione upotrebe. Dodajmo ovim prevodima prefiks K.

KN11 „Nema osobe koja hoda sporije od tebe“,

KN12 „Nema osobe koja hoda brže od mene.“

Zaključak

Vratimo se na dijalog između Kralja i Glasnika i pogledajmo bliže u čemu se zapravo utisak paradoksalnosti sastoji.

„Who did you pass on the road?” the King went on, holding out his hand to the Messenger for some more hay.

‘Nobody,’ said the Messenger.

‘Quite right,’ said the King: ‘this young lady saw him too. So of course Nobody walks slower than you.’

‘I do my best,’ the Messenger said in a sulky tone. ‘I’m sure nobody walks much faster than I do!’

‘He can’t do that,’ said the King, ‘or else he’d have been here first.’²⁸

Neobičnost ovog dijaloga je u tome što Kralj negativnu neodređenu zamenicu „nobody“ upotrebljava referencijalno, dok je Glasnik upotrebljava kvantifikaciono. Međutim, za efekat koji ovaj dijalog izaziva ključno je to što kraljeve rečenice same po sebi nisu negramatičke, već je njegovo razumevanje rečenica u kojima se javljaju negativne neodređene zamenice logički neispravno. Kralj „nobody“ uzima u značenju „zilch“ ali mu pripisuje pozitivne predikate. Tako je Zilch viđen i od strane mlade dame i od strane Glasnika, pa stoga zaključak da Zilch hoda sporije. Besmislenost kraljeve interpretacije navodi na pomisao da je sama referencijalna upotreba „nobody“ problem jer se time govori o nekoj vrsti neentiteta. Međutim, besmislenost nije u samoj referencijalnoj upotrebi već u neadekvatnom pripisivanju predikata. Oliver i Smajli koji se bave ovim problemom iz ugla govornika jezika A, pokazuju, ono što je očevidna činjenica jezika N, da u slučajevima referencijalne upotrebe negativnih neodređenih zamenica, uz njih mogu stajati samo slabi, to jest negativni, predikati. Da bi se ove tvrdnje objasnile treba redukovati i podvući bitne korake u dijalogu između Kralja i Glasnika. Logički posmatran ovaj razgovor se sastoji iz tri koraka, pri čemu je prvi korak Kraljev iskaz, drugi korak Glasnikovo negiranje Kraljevog iskaza i u trećem koraku se kompariraju prethodna dva iskaza.

Prvi korak:

Kralj: „Nobody walks slower than you.“ (rečenica (I))

Drugi korak:

Glasnik: rečenica (I) nije istinita. Istinito je

„Nobody walks faster than I do.“ (rečenica II)

Treći korak:

Kralj: rečenica (II) nije istinita jer je rečenica (I) istinita, a ne mogu biti istovremeno istinite (I) i (II).

Uvedimo sledeće oznake:

28 Lewis Carroll, *Through the looking glass*, u *The Complete Works*, 92.

„n“ za „nobody“, „g“ za glasnika, „<“ za „ići sporije“, „>“ za „ići brže“.

Možemo razlikovati dva uniformna čitanja datog dijaloga. Jedno je Kraljevo, koje je referencijalno, drugo je Glasnikovo koje je kvantifikaciono. Pođimo od Kraljevog.

Prvi korak: nm (referencijalno I, koje označavamo sa RI);

Drugi korak: n>m (referencijalno II, koje označavamo sa RII);

Treći korak: RI i RII su protivrečni.

Glasnikovo čitanje bi bilo:

Prvi korak: $\neg\exists x(x<m)$ (kvantifikaciono I, koje označavamo KI);

Drugi korak: KI nije istina jer $\neg\exists x(x>m)$ (kvantifikaciono II, koje označavamo KII);

Treći korak: KI i KII su protivrečni.

Primitimo da uniformna čitanja daju ispravan zaključak u trećem koraku da se radi o dva protivrečna iskaza. Ako bi se iskazi koje izgovaraju Kralj i Glasnik čitali kako ih oni sami čitaju – do protivrečnosti ne bi moglo da dođe i upravo je to paradoks.

Neuniformno čitanje dijaloga bi glasilo:

Prvi korak: n<m (RI)

Drugi korak: $\exists x(x>m)$, to jest $(x)(x<m)$ (KII)

Treći korak: (RI) i (KII) nisu protivrečni. Zašto se onda Kralj i Glasnik ne slažu već uzajamno negiraju iznete tvrdnje?

Važno je istaći da je ovaj paradoks kreiran zato što je u jezicima A moguće kreirati ovakav dijalog. U jezicima N to je gramatički nemoguće. Naime, paradoks počinje gramatički ispravnom Kraljevom rečenicom „Nobody walks slower than you.“ Paradoks nastaje jer je Kralj logički pogrešno razume. Međutim, kralj u zemlji u kojoj se govori jezik N, ovakvu rečenicu ne može ni da kaže jer je rečenica „Niko hoda sporije od tebe“ gramatički neispravna. Želim da podvučem da sâm jezik u ovom slučaju ne dozvoljava određenu vrstu referencijalne upotrebe negativne neodređene zamenice.

Pošto se pod referencijalnom upotrebom negativne neodređene zamenice podrazumeva da se ona upotrebljava kao singularni termin, možemo razlikovati sledeće dve upotrebe: 1) kao prazan termin i 2) kao termin sa referencijom. Pošto je u jezicima N zabranjena upotreba negativne neodređene zamenice sa pozitivnim predikatom, iz toga proističe da sâm jezik ne dozvoljava upotrebu (2). Time sâm jezik štiti od skrivene metafizike neentiteta jer gramatičkim zahtevom da negativne neodređene zamenice budu praćene negativnim predikatom, dozvoljava samo upotrebu (1). Tako možemo zaključiti da su stvari upravo suprotne od onoga kako su se činile na početku. Jezici N nisu logički slabiji od jezika A. Komplikovaniji su jer distingviraju između referencijalne i kvantifikacione upotrebe negativnih neodređenih zamenica, ali ako se ima u vidu argumentacija koju sam izložila, ova komplikovanost nije neekonomična jer u startu stopira lošu metafiziku.

Miroslava Trajkovski,

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Miroslava Trajkovski

Nobody and Nothing: About the Meaning of Negative Indefinite Pronouns
(Summary)

In the paper, I deal with the comparison of the use of negative indefinite pronouns in languages with double negation with their usage in languages without double negation. In languages with double negation referential usage prevails, while in languages without double negation quantificational usage is prevalent. Double negation is often considered to be inconsistent with the understanding of quantification in standard logic. I show that languages in which negative indefinite pronouns are used are not logically weaker than languages in which this is not the case. Moreover, I show that the languages with double negation clearly distinguish between the referential and quantificational usage of negative indefinite pronouns, so that the grammar of these languages prevents referring to nonentities.

KEYWORDS: Niko, ništa, nobody, nothing, referential and quantificational usage.